

ישיבת מאה עשרים ושבע

ביום כ"ט באדר ב' תשל"ו בשעות 3.00 - 6.40 אה"צ בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים אורכך, איתן, בלאו, בן-חיים, בן-שמאי, ברגרין, מלצר, סדן, צרפתי, רבין, שבטיאל, שלי.

החברים היועצים האדונים ברוידא, ברמאיר, גולדנברג, ולנשטיין, מיזלש, קלעי, שלו.

המנהל האמרכלי הא' בן-מנחם.

חברי המזכירות הגב' בהט, קלאר, הא' בן-נון.

אורחים: הגב' קריב, הא' סיוון.

הא' ייבין חולה.

הא' מיקס התנצל על היעדרו.

סדר-היום: א. דברים לזכר אברהם קריב ז"ל.

ב. הצעה לסדר היום: הלשון המשתבשת בציבור.

ג. ועדה להכנת הבחירות של חברים חדשים.

ד. ענייני דקדוק - משקל פעלן

ה. מונחים בכלכלת הבית.

א. הא' בן-חיים: הגב' קריב, חברי האקדמיה, בתחילת מעשנו היום נעלה את זכר חברנו הסופר הדגול אברהם קריב ז"ל, שהלך לעולמו ביום ו' באדר שני, לאחר מחלה קשה וממושכת.

בזכות מעשיו הגדולים והרבים לספרות העברית, ביצירה המקורית ובביקורת, ובזכות תרומתו הסגולית ללשון העברית ולסגנונה נבחר חברנו קריב כלפני תשע עשרה שנה להיות חבר באקדמיה ללשון העברית. הוא נענה לבחירה בנפש חפצה ובנכונות גמורה לשתף עצמו בעשייתה של האקדמיה ללשון העברית, בייחוד בתחום קביעת המונחים, ומנכונות זו לא גרע כמעט עד כלות ימיו. שנים רבות, קודם שנתערעה בריאותו, נהג לבוא לישיבות המליאה והיה פעיל בדיוניה, אבל גם משחדל לבוא לישיבות המליאה, המתקיימות בירושלים, הוסיף לעבוד ברבות מן הוועדות, שפעלו ופועלות מטעם הוועדה המרכזית למונחי הטכנולוגיה, שהיה בה - בוועדה זו - נציגה של האקדמיה. באותן הוועדות תרם הרבה מידיעותיו השרשיות בלשון ומחין טעמו. תעמוד לו זכות זו לעד בחיי הלשון העברית.

הא' סדן אומר דברים לזכר אברהם קריב ז"ל.

קשה עלינו קשירת-הספד על בני-דורנו ראשונים, אשר בזכותם ומכוחם גדלנו, ובהיאספם משדה-החיים ומערכתם, הם אוספים עמהם את אורם החי, שהיינו נאותים לו, ואת צלם החי, שחסינו בו; ובהיותנו חסרים אותם, אותם עצמם, לא יקל עלינו התנחום, כי ירושתם אין לה מיתה עולמית, שהרי היעדרם, עושה אותנו, בני-דורם, יורשם-עד-ארגיעה, שכן אחרית-עקירתם שלהם עצמם היא כראשית-עקירתנו. ואם קשה עלינו קשירת-הספד עליהם, הראשונים; קשירת-הספד על בני דורנו

אחרונים, בני גילנו, על אחת כמה וכמה. הלא כמותם ועמם עדרנו באותה מערכת-חיים ועשייה, ועקירתם ממנה היא כהמשך-עקירתנו ותגבורתה, ובהיעדרם, המורגש לנו כהיעדר-עצמנו, לא יקל התנחום, תנחום זכר הדרך המשותפת-לא-משותפת שעשינו.

ב.

אמרתי: הדרך המשותפת-לא-משותפת, שהרבה שוני הביוגראפיה עושה והרבה שוני העמידה בה עושה. אם לביוגראפיה - אברהם קריב קומתו ושיעורה מיוחדים היו לא בלבד משום אופיו, אופי נועז של דובר-אמת בסתר ובגלוי, ואינו חושש מבדיקת אמיתות, ואמיתו בכללן. ולא בלבד משום כשרונו, כשרון אמן, שכוח ביטוי משמש בשלמות את כוח תפיסתו בשירה ובהגות, אלא אף משום עצם המצע של הביוגראפיה שלו - יליד עיירה ליטאית, היא סלובודקה, בעיבורה של קובנא, שזו וזו נתפרסמה בלמדניה, גדל בשני אגפי הקצה של החינוך שבדור - תחילתו בבית-המדרש הישן, עילוי בישיבות ליטא ובילורוסיה המהוללות, והמשכו בבית-המדרש החדש, מטעם של ביאליק וקלוזנר, באודסה, והמעבר, כמתוכן, כמעבר מעולם לעולם, אך גשר גדול ביניהם, הוא גשר הלשון, הספרות, התרבות, שכולו בבית ומבית, ובכוא-עת בירור הטיפולוגיה של תלמידי-ישראל, תתבלט חשיבותה המיוחדת של קבוצת הסופרים והחכמים, שעלו על הגשר הזה, ובכוחו ומכוחו נשמרו מפעמי חודה של החציצה, שהטילה האקסטרניות הנודעת, מה גם הגימנסיה הלועזית, הלא היא חציצת הלשון והאווירה והנפש, אשר רבו כן רבו חלליה. קבוצה זו ושכמותה דרך חינוכם כבר היה בה כעין בכואה של החינוך שלא ניתן בשלמות אלא בארץ-ישראל. כשנתגלגל הדיבור בינינו על כך, אמר לי: צא וראה כמה נשרו מעמנו והלכו לשדה-לעז ולשדה-נכר מחמת החציצה הזאת, ועלינו להלל את שניצלו ברצונם וכוחם מסכנותיה, אך יתר-על-כן עלינו להודות להורינו ששמרנו מפניה. ואמנם כדבריו כן הוא - הרי די היה שר' שלום מרדכי טשאטשקיס ישלח את בנו, שמואל יוסף, לבית-הספר של הבארון הירש ולאחריו לגימנסיה הפולנית בבוטשאטש, שנפסיד את אחד מגדולי הסופרים העברים.

ג.

הוא-הוא הגשר, שעמד לו לאברהם קריב ולכמותו בתמורות חייהם וחליפותיהם - הלא היא הדבקות בשורשי העם ויסודותיו, יסודות הרוח וכליו, וראש כליו - הלשון. הדבקות הזאת, פרי האמונה החלוטה עמדה לו אף עם המהפכה - גם בימים, שנלהב לה והאמין באפשרויותיה הגדולות, והאפשרות העברית בכללן, גם בימים שרדיפות של אויבים מחוץ ונגישות של מרשיעים מבית סתמו את השלית האפשרות הזאת, וקבוצת ותיקי סופרי העברים, וביאליק בראשה, נמלטו מחמת המציק הכפול בעור שיניהם ממש, וצעירי הסופרים ירדו למחתרת העברית, ומי לנו כאברהם קריב להכרתה והערכתה של חבורת-הנאמנים הזאת ואסופתו "הענף הגדוע" ומאמריו וזיכרונותיו האחרים יוכיחו. היא-היא המחתרת, שקצתה נמלטה לארצנו וניצלה לחיים וליצירה, וקצתה סופה נחנקה, אך סוף סופה באה לה התעוררות, שאנו עדיה עתה. בכוא אברהם קריב לארצנו, לאחר שש-עשרה שנות ישיבה בברית-המועצות, והוא בן שלושים וארבע, כבר ידענו עליו, ולא בלבד משום שהחידעונו עליו מוריו וראש להם ח"נ ביאליק, יוסף קלוזנר, שלמה צמח, וכלל הודעתם על דרך הגדרתו

כאגוז קשה; ולא בלבד משום שהודיעונו עליו מיודעיו וידידיו, וראש להם דן פינס, אלא אף משום שהוא, קריב, שלא פרסם אלא מעט, נבלטה בתוך שיטיהם, ובייחוד ביניהם, אישיות, ולא ייפלא כי מיד עם בואו נכבשנו לה, והייתה בנו הרגשה, כי גור-אריה עלה מבבל, או בלשון פשוטה: הייתה בנו ודאות, כי נוסף לנו סופר גדול; וכימים ההם, בעוד הפמליה הגדולה של סופרי העברים עמנו, הייתה זו סברה נועזת, אך היא התאמתה עד-מהרה, ואף יתר על הקיוויים הצרורים בה.

ד.

כדי להטעימכם מה ממידת דרך-ארץ, שעמידתו הצנועה והאמיצה כאחת השרתה עלינו, אעידה, ברשותכם, בחינת מבשרי חזיתי: כעורכו של מוסף "דבר" הייתי טורח לעוררו להיות במשתתפיו ומשנענה נהגתי בו כדרך המשמש זיוונתי-הדור, והייתי מביא את עלי-ההגהה לביתו, כדרך שנהגתי בטשרניחובסקי, שופמן, פיכמן ולחובר עליהם השלום. והיא, מידת הכבוד כלפיו, לא פחתה, ואדרכה רבתה, גם בהירקם רומאן, ואינטימי ביותר, כינינו - בייחוד בימי פעולתה של החבורה "בני אמונה" שהייתה מתכנסת, שבת שבת, בביתנו, וכמותו כמשה אהרן ויזן, אליעזר שטיינמן ויצחק צימרמן בראשי-המדברים, וכמה מחוטי-חזותו וחזיתו, שם שזירתם; ולעת מצוא עוד ידובר בזה.

אך אלה ימים מאוחרים במקצת, בהיות האיש בראשית חיזוקה של הרביזיה, שהייתה טבור-פעולתו, ומשמה ולשמה נעשה איש ריב ומדון ורבים נעשו לו אישי ריב ומדון, וכמותו כמותם נהגו לפי הכלל: במלחמה כבמלחמה. אך ימים אלה קדמו להם ימים אחרים, והרוצה לידע רוחם ומזגם, ובייחוד עניינם, ילך אצל מאמריו ראשונים, שנתפרסמו בארצנו, מהם כמין הימנון לנוסח אודסה, ובייחוד ייטול בידו את בכור ספריו "עיונים" ויכיר, עד מה המנהג הפשוט להעמידו אומר לאו אינו כדן, שכן בדפי הספר הזה, המעלה לפנינו דיוקנאותיהם של מובהקי סופרינו, הוא כולו אומר הן, בחינה שנתקיימה לו ובו גם לאחר תקופת הרביזיה גם בתוכה, והוא עניין שקולו ובנות-קולו של הפולמוס, שכפה עליה על הביקורת ועל הפובליציסטיקה שלנו, עלולים היו להשכיחו ואף השכיחוהו לשעה ארוכה למדי.

עד היכן היה במה שפרסם בבכור ספריו כולו במזל אמירת הן, אעידה, ברשותכם, מעשה משעשע, ואף הוא בחינת מבשרי חזיתי - מעשה שכתבתי מאמר ועניינו כשמו: "כנסת סופרים אצלנו", וסירבו ארבעה עורכים לפרסמו, ואברהם קריב, ששמחתי למסור לו עריכת מוסף "דבר" בכללם, ואפילו בראשם, והיא לי עדות, כי אותה שעה לא היה ברביזיה; ואפילו אם בצבצו בו ניצניה, לא היה מאושש בה. כי מה שאמרתי באותו מאמר לטובת רביזיה וזכותה להלכה ולמעשה, דהיינו, כי הערכת ספרות וסופריה אין בה לא טאבו ולא דוגמה ולא אפיפיוריות; ואדרכה הספרות וסופריה היא כפנקס העשויה והחייבת שתתבקר יום-יום, שעה-שעה, והשאלה אינה לזכותה של הרביזיה אלא למהותה, שכשם שיש ביקורת יש לא בלבד ביקורת הביקורת אלא אף ביקורת ביקורת הביקורת. וטעם דחייתו של אברהם קריב היה בערך כטעמו של אותו גדול, שביקש לחמוק מפולמוס הגט מקליווא: שלא להבזות בעלי קרניים בעיני המון עם. ולא יצאו ימים מרובים והוא שהטיל פולמוס, שהיה מכלל הפולמיסאות הגדולים והקשים, אך גם המבורכים בדעת-הקהל שלנו.

ה.

ודאי, האמת ניתנה להיאמר, כי בעלתו בנתיב-המריבה, ובהרחיבו אותו כדי רביעייה: יל'ג, מנדלי, ברנר, פרישמן, לא נתן דעתו על כן, שהראשון והאחרון שבהם יותר משהיו בעצם שעת מריבתו, חזיונות אקטואליים, שחלה עליהם ביקורת, היו חזיונות היסטוריים, שחל עליהם המחקר, ואילו השניים שבאמצע טעמים מיוחדים גרמו להם, להיותם נחשבים כפוזיציות קיימות ועומדות, לא בלבד בתודעתו של הדור אלא בעיקר בחווייתו, אף שהיה רחוק ממנדלי ובינתו ואף רחוק מברנר וחזונו, ואם נחשבו כדרך שנחשבו, הכריעה בכך הערכת מנדלי, שטיפחה ביאליק, ונחלוה המורים, ונחלפו להם, בסיפורי מנדלי, אמנותו הקיימת מעבר לזמנו ואמתו הגדורה בזמנו; כשם שהכריעה בכך הערכת ברנר, שטיפחה בני גילו וגורלו, אחים לסבכי חייו, ונחלוה בני דור שהיה אחר ושונה ממנו. אכן, אברהם קריב עשה מלחמתו כרוב תנופה, ואף יריביו עשוה כן, אך דומה, כי גדול מניצחונם ניצחוננו – אמנם בבוא פולגיו, בין המבקרים שבהם בין ההיסטוריונים שבהם, להוכיחו על שהתעלם מן הכלל הגדול, כי אין המספר מראה אלא מה שעניו רואה ואינו מתאר אלא מה שבינתו מגדת לו, ושעל-כן אין לבוא עליו בתביעה שיהא מראה מה שכן דור שלאחריו יראה ושיהא מתאר מה שבינתו של ההוא תהא מגדת לו, והוכחה זו וכמותה שבפי פולגיו דינה עמה, אך אין בה לשנות מן העובדה, כי הוא, הקטגור, כפה עליהם, על משיגיו, תפקיד של סנגורים, וביותר שהרחיב את תחום הקטגוריה ולימים כלל בה חטיבות של טשניחובסקי וממילא נגע בברדיצ'בסקי, כשם שכלל בה חטיבה של ביאליק ולא פסח על אחד העם, ונמצא כופה על הדור ויכוח גדול וחמור, שבמהלכו גם החריפים שבסנגורים שוב לא חזרו על נקודות-המוצא, והיא השאלה, האומנם מסכת סיפורו ותיאורו של מנדלי היא האספקלריה הנאמנה של ממשות כל כנסת ישראל, ואפילו בשעתו, והאומנם מסכת סיפורו וניתוחיו של ברנר היא האספקלריה הנאמנה של נפש כל בית ישראל, ואפילו בשעתו, או כמותם כמאפו וכסמולנסקיין וכברוידס ושלפניהם ושלאחריהם, שכבודם מעבר למקומם ולזמנם מונח, אף כי אמתם במקומה ובזמנה עומדת. ואם לדקדק, לא עניין מבקרים הוא, הבחונים את הקרוב על קרבתו האקטואלית, אלא עניין חוקרים הוא, הבודקים את הרחוק על רחיקותו ההיסטורית, ונמצא, שגישתו של אברהם קריב, על כיוונה ומזגה ונעימתה, שגגה ביסודה. ולא היא, כי אם להוסיף ולדקדק, הרי שגגה כוללת היא – פני החיים של העם, על כללו, על גלויותיו ופלטותיו, היו, גם לפני דור ודור, מרובים ושונים מכפי שתפסום סופרי המשכילים ויורשיהם, וגדול-העלילה שבהם, מנדלי; אבל גם אנו גם בנינו נהגנו לראות את כסלון ושכמותה, כאילו כל בית ישראל המה. והוא הדין ברחשו של העם, על יחידי, יחיד יחיד על קושיותיו ופרכתיו היה גם לפני דור פתוח למבואי-חיים ועשייה מרובים ושונים, מכפי שתפסום משוררי היחיד, ומשורר התלבטות בראשם, אך גם אנו גם בנינו נהגנו לראות את יריעת שכול וכישלון וקמטי יסוריה, כאילו כל נפש ישראל המה, ולא עוד אלא דומה היה, שההיפנוז של הני תרי צנתרי עשוי להשכיח, ואמנם כמעט שהשכיח, כי בינתיים שגשגה ועלתה פרוזה רבת-פנים, בין בלשון העברית בין בלשון היהודית ובמקצת אף בלשונות לעז, והיא הראתה, כמראות מאליפים, פנים אחרות הן של המציאות והן של הנפש. ולא רחוקה ההשערה, ואדרכה כמה וכמה סימוכים ברורים לה, כי אברהם קריב הייתה בו יד ההיפנוז הזה, ובבואו להיחלץ ממנו, לא הסתפק באמירת הן לסופרים ויציריהם, הטעונים, לפי ביקורת דעת עצמו, אמירת הן, אלא הפליג לאמירת לאו לסופרים ויצירתם הטעונים, לפי ביקורת

דעת עצמו, לאמירת לאו, ולפי שאמירת ההן שלו, כמשפטה, לא העלתה פולמוס, לא הוצרכה הגנה, ואילו אמירת לאו, כמשפטה, העלתה פולמוס והוצרכה הגנה, התרחבה והלכה ואף התעמקה והלכה, ושורת הגיונה של הקטגוריה והסנגוריה עשה את שלו ואדהכי ואדהכי תסתייע, אף תסתיים, שמעתתא.

1.

ולעניין השמעתתא נתעוררתי זה מקרוב, בהתייצב, בבית כבוד נשיא המדינה, המספר והפובליציסט הנחשב, אהרן מגד, לבאר, כיצד תמורות הימים וחילופיהם נותנים, כי קריאתנו באותו סופר וספריו משתנית, ולא מה ואיך שקראנו ונראה לנו עיקר בהם קודם, הוא מה ואיך שאנו קוראים ונראה לנו עיקר בהם עתה. כוונתו הייתה לגדול מספרי העברים, שהקימה לנו גולת-רוסיה מתוך המהפכה ולאחריה, חיים הזו, והביא המבאר כמה וכמה דגמים מסיפוריו, שלא כדרך שנקראו לו לאחר מלחמת ששת הימים נקראו לו אחרי מלחמת יום הכיפורים. ודאי שעצם דבריו פרזים לבדיקה, ועוד נימא ביה מלתא, אבל לא הזכרתים עתה לגופם, אלא לשם קל וחומר - מה חליפה של רצועת ימים קצרה כל כך על אירועיה, שאין להכריע, אם הם תאריכים של היסטוריה או תאריכים של כרוניקה, מוחזקת לו לאחד מטובי סופרינו החיים עילה של שינוי ראייה ופירוש באיזה מאגפי כתביו של סופר גדול שהלך לפני שלוש שנים לעולמו, שרשרת המהפכות בחיי עמנו למן הסופות בנגב, התעוררות חבת-ציון, ביל"ו ועם-עולם, הגירת רבבות ועליית אלפים, מלחמת-העולם הראשונה ומלחמת-העולם שלאחריה, שהראשונה פתחה בפרעות אוקראינה והאחרונה סיימה ברצח יהודי אירופה ומחיייתם מעל פניה, ומבית - מלחמת העם לפלגותיו לעצם קיומו, המשכו, כבודו ויצירתו, פריחת ספרות ישראל וחכמתה ללשונותיה, נטיעת יישובים ובכללם ובראשם יישובי-היישובים בארצו ותקופת מדינתו - אלה וכאלה אינם עילה לקריאה אחרת של סופרינו וספרותם? וקריאה אחרת משמעה פירושים אחרים, דגשים אחרים, וממילא הארה אחרת, שהיא לא אחת, לכורחה, האפלה אחרת.

2.

הארכתי מעט בספרי הרביזיה של אברהם קריב - ועיקרם "אדרבה וירווח לי", "עטרה ליושנה", "נרתק את השלשלת", אף שכוונתי להטיל את הזרקור על ספריו אחרים, שלפניה ושלאחריה, ספרי אמירת ההן שלו - דברי מסותיו היפות להפליא על סופרי הדור, כפי שמצאנום בספרו הנזכר "עיונים" וכפי שבאו על הרחבם בספרו "מיתרים ומערכות", שראוי להביא קטע ממבואם, הבא לבאר, כי המאמרים האלה "רובם כתובים מתוך זיקה שבלב אל הסופרים שמדובר בהם, אלא אם כן כשלצורך הבלטת החיוב שבספר המדובר נתבקש להשוותו לסופר שמאידך גיסא. ואין משמעו של דבר, שהמחבר תמים-דעים עם כל הסופרים, שעליהם בא כאן הדיבור. הבדלי דעות לא מנעו אותו מהערכה חיובית, ואפילו לא מזיקה פנימית, להוציא דעות שנוגעות בציפור הנפש. מאמרי הערעור והפולמוס יבואו בכרך מיוחד".

עד כאן דבריו, שניתן להוסיף עליהם, כי מאמרי הערעור והפולמוס אמנם באו, ובכרך מיוחד "משלשום ועד הנה", אך שני חלקים בו - החלק האחד, שהמחבר רואה אותו מכוון אל העבר ותמציתו מקופלת בשמו: כמהפכת זרים, והיא אסיפת מאמרי הרביזיה אשר שת נוספות להם; החלק האחר מכוון להווה, ועניינו הווית והוויתותיה של מציאותנו החדשה, מציאותה של מדינת-ישראל. עוד כרך של כתביו התקין

אף מסרו לדפוס. אך ציווה לפור את הסדר ולהשמיד את עלי-ההגהה ורצונו של סופר כבודו.

בסיכומו של דבר אפשר לומר, כי לפי ספריו עניינם וטיבם, יצירתו של אברהם קריב תרי אנפין לה ובה, אך הוא חשבוך-למיעוטא. כי באמת תלת אנפין לה ובה - השאלה, שהייתי שואל וחוזר ושואל אותו: אימתי אתה מאננו מה שראו עיניך, מראה פאר תחת אפר, הוא הקדים ושאל את עצמו, ואף השיב על כך. והכוונה היא לא בלבד למונוגרפיה הנלככה שלו על ליטא מכורתו, שקיווה להרחיבה, כפי שלמדתי מדברי התפעלותו על ניסיונותיו המעמיקים של אברהם מנס להעמיד דיוקנה של יהדות ההלכה, נוסח מתנגדות ליטא. הכוונה היא לצלילתו במעיינות-השתייה, תרתי-משמע, של קנייני-רוחנו ותרבותנו - אילו היה סיפק בידו ונוסף על ספרו הגדול על תקופת שגבנו הרחוקה ביותר "שבעת עמודי התנ"ך", וספרו הגדול על אגדת חז"ל, הנמצא עתה תחת מכבש הדפוס, וספרו הגדול על תקופת חיותנו הקרובה ביותר - אסיפת ערכי ספרות המוסר והחסידות, ספרים על העושר המרהיב שבאמצע הגדול - והרי על אותו אמצע רב-התקופות ומשופע הרבדים, שהזרמים והאפנות הרחיקונו מהם, נסבה עיקר המלחמה, שהרביזיה הנידונית אינה אלא חלק בה וממנה - וכשם שאנו שמחים על מה שהפיק עטו, עט הזהב (כגון התקנת מבחר כתבי המהר"ל ומבואו להם), כך אנו מצרים על מה שלא הספיק להפיקו, אך רמזיו ורמזי-רמזיו, הזרזיים אילך ואילך, מלמדים על רוחב מוטות כנפיו, ומה עשוי היה להוסיף על מה שעשה בגודל-בקיאותו ובעומק האינטואיציה שבו. ידענו כן ידענו, כי רבים המערערים על האינטואיציה, וחובה לנו להודות, כי היא פרוזה לשגגות ורבים חלליה. אך מי מונה ושוקל חללי מי ומה מרובים יותר, אם בחללה של האינטואיציה וניחושה, אם בחללו של החיקור וניתוחיו, על כל פנים ודאי הוא, כי סופר כאברהם קריב, שצלל בכל אוצרות ספרותנו, קנייניהם ולשונם, ובא מהם וקסמים בידו, כוחו עמו לקיים את יציריו לאורך-ימים.

ת.

ואף במלאכות אחרות ידיו רב לו, אם כי לא תמיד היה טובו בידו - מעשי-תרגומו מרובים, ועשה כולם במלוא-מסירות, אך חלקם עשה במלוא-התלהבות, הכול לפי טיבו של הספר ולפי עניינו בו, והצד השווה היא מלאכת-מחשבת, שהעשירה את לשוננו על-פי דרכה. כדרך דוגמה לשוני ייחוסו ניתן להביא את שלוש הטולסטויים שתרגמם - לא כייחוסו, אל ליב ניקולאיביץ ("ילדות, נעורים, עלומים") שהיה ייחוס של הפלאה. ייחוסו לאלכסיי האחד ("הנסיך סרברייני"), שהיה ייחוס של חיבה, וייחוסו לאלכסיי האחר ("פטר הראשון") שהיה ייחוס של שעה, וצורכה ואף אפנתה. אך דומה כי מכלל תרגומי ראוי ליחד את החלקה היהודית בין סיפורים (דוד פינסקי), בין זיכרונות (אברהם ליסין), רישומי-מסורות (א' ליטוין). בין מסות (ישראל אפרויקין) וכחסד שעשה לו לי' אפרתי (משה קראסניאנסקי) שתרגם חלק מספרו הגדול, המתאר מלחמתו של איש יהודי לתורתו ולמצותיה בתופתו של משטר סטאלין ועינוריו.

וזאת לזכור, כי ימי האיש רוב יגיעה נאמנה, שלא מנעה ממנו צוק-עתים, וביותר שגם תכונתו וגם תפיסתו הקשו עליו - הייתה עליו אימת-השגרה ונמלט וחזר ונמלט ממנה, באופן שלא האריך ישיבתו ישיבת-קבע במקום עבודתו - היה עורך ב"דבר" והלך, היה עורך "מאזניים" ופרש, היה עורך ב"עם עובד" וזנח, עבד ב"מוסד הרב

קוק" וזנח, עבד ב"מוסד ביאליק" ונטש - וודאי הפסדו החומרי, שהיה תלוי ברפיון, היה מרובה, אך שכרו שנשכר היה מרובה ממנו - סופר בן-חורין, שעיקר מעשיו כנפשו, לנפשו, מנפשו. הלכך אין צריך להאריך, כי גם במחיצת המוסדות, שנתבקש להם, ובכללם אף מחיצתנו, מחיצת האקדמיה ללשון העברית, נהג כמנהג כבדהו וחדשהו - הוא אמנם פקד את ישיבותינו, התמיד בסיועו הפורה בוועדות המינוח, אך גם פה לא עזבתו אימת השגרה. וגם לכאן יפה המימרה ששמעתיה מפיו, לאמור: מוסדות הרוח כמוסדות הכוח - אורך שליטתם מכלה את שליטתם ומנוון את נשליטתם, אבל הכתלים האלה שמור בהם הד דבריו הנמרצים והנלכבים כאחד, שהיה משמיעם בתוכם, והרי הם אף נטף בנהר דבריו, שהעלם בספריו הרבים; ויהי זכרו, זכר סופר, אדון חירותו ועבד אמונתו, לברכה.

ב. הא' אורבך: אני רוצה להעלות לבחינה את השאלה הבאה:

האם לא רצוי שמליאת האקדמיה, או נשיא האקדמיה בשם האקדמיה, יפנו במכתב אל ראש הממשלה ואל יושב ראש הכנסת בעניין תיקון דרכי השימוש בלשון העברית בפי שרים וחברי הכנסת, המופיעים פעם בפעם בציבור ועושים פלסתר את כל העבודה המרובה שעושה האקדמיה ומוסדותיה. איני צריך להביא דוגמאות, הן רבות מאוד. איני בא למנות אותן. אישי ציבור מכובדים, אשר - כדברי עגנון - הם משתמשים לעתים בביטויים מליציים אגב שיבוש הכוונה המקורית שלהם. לא על כך מדובר, אלא על דברים פשוטים. ר' החיבור יוצאת ניווקה אולי יותר מאשר כל מכשיר שבלשון. אולי זה בא לסמן, שהחיבור לקוי הוא. מה שהניע אותי להעיר מה שהערתי היו דברי ראש הממשלה בכבודו ובעצמו, שחזר ואמר כמה פעמים: "יש לנו את הכוח". הלוואי והיה לנו כוח. קשה מאוד לפתוח את הרדיו ולשמוע את אישי הציבור שלנו. אנו כאן אוכייקטיביים לגבי האיש המדבר. וכי לא רצוי, שיעיר נשיא האקדמיה במכתב אדיב ומתון מאוד את תשומת-לכם של אותם אנשים, שכאן עבדה רבה מושקעת, והיא הולכת לאיבוד. איני מדבר על הפינה היומית ברדיו, המתקנת את לשונם של אנשים, ואחר כך שוגים אותם אנשים בדברים חמורים יותר מאלה שמעירים עליהם באותה פינה.

הא' שלי: בעיה זו של לשונם של "גדולים" מטרידה לא מעט. ההבדל בין אנשים רגילים הטועים בלשונם לבין אנשים גדולים הטועים בלשונם הוא קודם כול בכך, שהרגילים עושים זאת בינם לבין עצמם, ומלבד החוגים הקרובים להם לא רבים המקשיבים להם, ואילו הגדולים משמיעים קולם במקהלות ציבוריות ובכלי התקשורת ועושים את השגגה למופת ולחוק. ככל שגבוהים הם בדרגה, שגיאותיהם מרובות. ודאי שאפשר לשלוח אליהם מכתב ורצוי שנעשה כן, תועלת רבה לא תצמח מכך. אנשים אלה אינם יודעים עברית כהלכה, והזמן ללמד אותם עברית - לא אנגלית, חלילה - עבר מזמן. פנייה במכתב הוא דבר הראוי לעשותו בתנאי שהמכתב הוא אישי, לדובר גופו, ולא ליו"ר הכנסת, שהוא עצמו מצוין בלשונו העברית הצרופה, אך מי משומעיו לומד ממנו?

הא' בן-חיים: המזכירות המדעית כתבה דווקא אל ראש הממשלה. אנו מקבלים תשובה בתודה, אבל השגיאות נמשכות. אין לאקדמיה על פי החוק מעמד של גוף, שהוא מוסמך לצוות או לתקן; האקדמיה רשאית להעיר על כך בנימוס. אנו משתדלים

לפעול במוסדות ציבור כמו רשות השידור. הא' שלו הוא כעת נציגה של האקדמיה במליאת רשות השידור. אני יודע שיש שם בעיות. יש מתכוונים למרוח. אנו פונים, כותבים, אבל אין זה עוזר הרבה. אנשים אלה לא קיבלו השכלה מספקת בעברית. זה לא הדור הקודם, שהיה מעורה יותר בלשון; קיבל באהבה כל הערה וגם למד. זוהי המציאות היום.

רשמנו את הדברים שנאמרו, ואולי כדאי לתת פרסום שהייתה תרעומת, אבל זה הכול. איננו יכולים להכריח.

הא' אורבך: איני יודע אם זה חוסר ידיעה בלבד. כאן מתגלה תופעה, שאינה נובעת מחוסר ידיעה, אלא היא בעיקרה תופעה של זלזול. איני רוצה להסביר את הרקע, אבל נדמה שזוהי אחת התופעות של יחס הזלזול הרווח בתוכנו איני חושב, שהאנשים אינם יודעים. הם נתחנכו, הם למדו. בתלמוד נאמר, שבני יהודה הקפידו בלשונם, ובני הגליל - לא. נראה, שאלה כולם גליליים.

הא' שבטיאל: קרוב אני אצל תלמידים של סמינרים למורים. וכשעומד אני בשעת השיעור על תיקונים בלשון משובשת, טוענים התלמידים: "והרי כך אנו שומעים מפיהם של שרים וחברי כנסת ודומיהם, וכך יש גם בעיתונים. הייתכן, שגדולי העם משבשים לשונם?!" והשיבושים אינם בתחביר ובסגנון בלבד, אלא גם בהגייתן של צורות, שאינה כתקנה. כמה פעמים נשמע מפי רבים שיבוש בהגייתן של צורות מעין אלו כגון: "תקאנה". "נעשתה" "מתנוכת" ועוד צורות רבות מעין אלו. מכל מקום, רואה אני את הערותיו של פרופ' אורבך ואת הצעותיו לתיקונם של הדברים.

הא' בן-חיים: הדברים הכתובים הם בסדר, יש מי שמתקנם.

הא' שבטיאל: מעז אני לומר, שמא מוטב להציע להם לכל המשבשים שינקדו אותן תיבות, שהמכשלה בהן מצויה ומרובה. שכן לא זלזול יש כאן אלא היסח הדעת. רדין הוא שיקבלו הדרכה וזו תהא התקנה.

הא' מייזלש: אולי כדאי להפיק בטלוויזיה תכנית "ניקוי לשון" בצורה הומוריסטית.

הא' סדן: ככנסת לומדים שיעורים במשנה. צריכים להיות שיעורים בלשון - (הא' בן-חיים: אולי שיפור הלשון.)

הא' אורבך: הא' בן-חיים, כנשיא האקדמיה, יכול לפנות במכתב ולומר, שהאקדמיה מוכנה להעמיד את שירותיה למטרה זו.

הא' בן-חיים: אכתוב, שהעניין הועלה בישיבת המליאה. השאלה היא, אם אפשר להציע שיהיה להם יועץ לענייני לשון, ולא רק מסגן לאחר מעשה.

הא' שלי: כיוון שאתם מאריכים בסוגיה זו, אוסיף על שאמרתי כמי שקרוב אל הבית הזה ורואה את הנעשה והנשמע. אפשר לעשות עוד דבר אחד, כטיפה בים – וזאת על האקדמיה לעשות – לבקש מאת השרים ומאת חברי הכנסת, מכל אחד לחוד, בקשה אישית לכבודו, שהדברים שהם עתידים לומר, בידועין, יהיו כתובים ומתוקנים. ייתכן שיימצאו בהם שיקבלו את העול הזה ויישאו בו. ברור שבכך לא נסתיים העניין. ברגע שהאיש מניח את הכתב, ופותח כדיבור חופשי וכוויכוחים ותשובות – הכול נשכח, כדרך הטבע.

הנה, הכנסת מוציאה כרכים של "דברי-הכנסת". כל החכמה הפוליטית והחברתית הנשמעת בכנסת גנוזה בכרכים אלה. יש להם עורכים טובים, בראשם מר דוד ניב, הידוע לרבים, והוא מייחד לכך שעות מרובות. לא זו בלבד שהוא עורך את הדברים הנרשמים, אלא אף שולה מן הסטנוגרמה משפטים משובשים, רושם אותם ותיקונייהם בצדם ומפיצם בדפוס בין חברי הכנסת. הצעתי וחוזר ומציע, שיהיה גם באקדמיה אדם מיוחד המקשיב לדבריהם של שליחי העם מעל הבימות הציבוריות, רושם את שיבושיהם ומודיע להם: כך אמרתם, וכך צריך לומר. אם יתמיד בזה ייתכן שאי שם ישתנה משהו.

הא' בן-חיים: זה נעשה. הגב' נורית רייך עושה זאת בקביעות.

הא' שלי: יש להניח שאדם המקבל באופן אישי פנייה כזו, יחוס על כבודו ולא יחזור על השגיאה אלא מתוך היסח הדעת. יותר מזה אין בכוחנו לעשות.

הא' בן-חיים: עלינו לטכס עצה, מהי הדרך הטובה להועיל יותר ממה שהועלנו עד כה.

הא' ברוידא: סבורני, שאין לכך תקנה יסודית. אפשר בגיל תשע, ולא בגילו של ראש הממשלה. אך יש להעיר תשומת לבם של האנשים, שיש ארזן שומעת, לכל תהיה התעלמות ואטימות גמורה, כזו שאנו מוצאים בחלקים של הציבור כלפי ענייני לשון. לכן אני מציע, כי מנהלת האקדמיה תשלח למזכירות הממשלה אותו חלק מן הפרוטוקול של דיוני המליאה הנוגע לכך להפיצו בקרב השרים. במכתב רשמי אין תועלת לדעתי.

הא' בן-חיים: לפני שנה באתי אל מוסד קרוב יותר לעניין זה מן הממשלה והשרים, באתי אל האוניברסיטה העברית וביקשתי, שיהיה לה מסגן למסמכים היוצאים משם משובשים, ולא הועלת. נדון בבעיה.

ג. הא' בן-חיים: עם פטירתו של קריב ז"ל יש מקום אחד לחבר מלא, אבל יש מספר מקומות לחברים יועצים. במרוצת השנה יתפנו עוד שני מקומות לפי התקנות האומרות, שכאשר החבר מגיע לגיל 75, יש רשות לבחור כנגדו חבר חדש בלי שיפסיד זה את זכותו. זהו תאריך אובייקטיבי, ואנו יודעים את הזמנים.

האקדמיה סובלת מכך, שאין לה די אנשים, שיעשו את המלאכה, והיא מרובה, בפרט בערים חיפה ותל-אביב. צריך לתת את הדעת על כך. עד ישיבת המליאה הבאה רשאים החברים להציע מועמדים. יש מקום לחבר אחד ולשישה חברים-יועצים. אבל

בינתיים עלינו להקים ועדה להכנת הבחירות, שתבחן אם יש במדינה אנשים, שראוי לצרף אותם לאקדמיה. לכן צריך להקים את הוועדה כבר היום. האחרונה לעניין זה היו בה 4 חברים, נוסף לנשיא היושב בה בתוקף תפקידו. והם הא' אורבך, מלמד, דותן ואברמסון. עכשיו עלינו לבחור ועדה חדשה. יש הצעה לבחור ארבעה מתוך שישה מוצעים. אבל אין זה מחייב. זוהי רק הדרכה או הנחיה. כל חבר רשאי לרשום ארבעה מתוך השמות המוצעים, או שמות אחרים של חברי האקדמיה. תפקידם של אנשים אלה הוא קודם כול להכיר את המועמדים להיבחר. הם יכולים להתייעץ, מי ראוי לכהן באקדמיה. ההצעה היא לבחור לוועדה ארבעה מתוך ששת החברים הבאים: אורבך, איתן, בלאו, סדן, רבין, שלי. כאמור, זה לא מחייב, ואפשר לבחור כל חבר אחר של האקדמיה.

בהצבעה נבחרו לוועדה האדונים: אורבך, איתן, בלאו, שלי.

הא' צרפתי: כשבאים לבחור חברים חדשים רצוי לחפש אותם בעיקר בתחום הסופרים, יותר מאשר בתחום חכמי הלשון. לעניות דעתי אנו זקוקים להשפעתם של היוצרים ולכוח יצירתם. דומני, שאין בינינו מספר מספיק של חברים כאלה.

ד. הא' רבין: ב. השמות במשקל פֶּעֶלְן יהיו בלא דגש בעה"פ ובלה"פ, למשל: צָרְכָן, שִׁדְכָן, סִפְרָן, קִפְדָן. יוצאים מן הכלל: יִדְבְּרוּ, חִבְּלוּ, קִבְּלוּ, קִבְּצוּ, קִבְּרוּ - כל אלה בדגש בעה"פ; השם חִלְפָן - בדגש בלה"פ.

הנימוק: גזירת השמות במשקל פֶּעֶלְן היא גזירת מישרין מן השורש. אנו מרפים את לה"פ על דרך אֶבְדָן המקראית. תן דעתך לריפוי לה"פ גם במשקלי שמות אחרים (למשל: מְלָכֹת, סְמָכֹת).

ההחלטה שלא לגזור את המשקל מן הבניינים באה להקל, כיוון שבשמות כגון אֶסְפָן, פְּתָבָן וכיו"ב אין לקבוע בוודאות, אם מצד משמעותם הם מתייחסים על הקל או על הפיעול, ויש שמות, שזיקתם לבניינים אחרים, כגון טְרָדָן = מי שמטריד, חֲנָפָן - מי שמחניף, ברורה; לפיכך מוטב לגזור את המשקל מן השורש.

הא' בן-חיים: שאלה זו קיימת שנים הרבה. במילון למונחי המטבח מלפני שלושים שנה, כאשר כל הציבור עדיין אמר עגבניה, בכי"ת רפה, ניקד ועד הלשון עֲגִבְנִיָה בכי"ת דגושה. זה לא הצליח, וגם לא היה מוצדק. אפילו במקרא יש דוגמה לכך שהשם הנגזר משורש, שלה"פ הוא מבג"ד כפ"ת בא ברפיות לה"פ. איני רוצה להיכנס לסיבות ההיסטוריות והמדעיות של דבר זה. במלה עֲבָדוֹת הדל"ת רפה. וכן במלה יִלְדוֹת. גם אצל המדקדקים מצאנו, שהאות האחרונה שהיא בג"ד כפ"ת, נשארת ברפיותה, אם השם גזור מעצם השורש. הקהל אמר עגבניה, וצדק בכך, כי השם גזור מן השורש עגב. באותיות ד, ג אין אנו מבחינים, אם הן דגושות או רפות; זה רק עניין של ניקוד. אך לגבי האותיות ב, פ יש לכך חשיבות. יש שורש אסף, ואומרים: אֶסְפָן, ולא אֶסְפָן בדגש. כן גם חנף - חֲנָפָן; כתב - כִּתְבָן. במשך שנים רבות תיקן ועד הלשון זאת, עד שזה חדר לציבור. קיבלנו מן היועץ הלשוני של רשות השידור רשימה. וכן אנו מלמדים לומר חִלְבָן מן השורש חלב.

במשקל זה נמצאות מלים מקובלות ביותר שמשום-מה התרגלו אליהן ויש בהן דגש בעה"פ, כמו קִבְּלוּ. ייתכן לומר שזה מן הפועל קיבל, בבניין הדגוש, ולכן

מופיעות בהצעה של הוועדה גם מלים שהן יוצאות מן הכלל, שיש בהן דגש בעה"פ. זוהי הצעת הוועדה, שידעה כי כאן היא באה לחתוך לגבי מה שעתיד להיווצר - כדי שלא יהיו יוצאים מן הכלל. היה בוועדה ויכוח פנימי בעניין חלבן. אני תומך בדעת אלה האומרים חֲלָבָן ברפה.

הא' אורכך: מה היה השיקול לומר מצד אחד קֶפֶדָן, ולא קֶפֶדָן (בדגש), ומאירך גיסא לומר קֶבֶרָן (בדגש). קֶבֶרָן בא מן הקל. איני מתנגד לצורה קֶבֶרָן בדגש. אבל אם הוחלט על קֶבֶרָן, למה לא קֶפֶדָן, אף הוא בדגש?

הא' ברגרין: יש קֶפֶדָן (רפה) מנוקד כך במשנה. קֶבֶרָן יש הרבה.

הא' אורכך: העובדה שיש קֶפֶדָן איננה שקולה כנגד העובדה, שנעמוד לפני הצורך לעקור עניין מקובל. הכול אומרים מקפיד - קפדן.

הא' מלצר: שני שמות מן הרשימה אינם נראים לי. צרכן רגילים לומר צֶרְכָן, בכ"ף דגושה; ואם אומרים צֶרְכָן, זה נשמע כמו "צרחן". ניסיתי לומר קֶפֶדָן באוזני יודעי עברית. הם אמרו קֶפֶדָנות יתר. כמשך דורות אומרים קֶפֶדָן. ואם יש קֶפֶדָן, קשה להסביר לתלמיד למה אין דגש בדל"ת.

הא' ברוידא: חֲלָבָן מצד אחד וקֶפֶדָן מצד אחר - בשניהם אין לעקור את המקובל. קֶפֶדָן בדגש, והוא כגזור מבניין פיעל. ייתכן שהלשון מכוונת כאן לקביעות: לפעולה החוזרת ונעשית דרך קבע או באופן מקצועי. הקֶבֶרָן אינו עושה פעולתו פעם אחת בלבד. הקפדן אף זה מזג קבוע ועומד. אפשר וזה הנימוק לגוון הנוסף, ויש עוד דוגמאות. אין צורך לאקדמיה לצאת נגד נוהג המושרש מדורות - ויש טעמים ונימוקים לזכותו. כך ילד המנדר תמיד הוא נִתְרָן, ולא נִתְרָן.

הא' איתן: נדמה לי, שאי אפשר להתעלם מן הזיקה שבין שמות מסוימים בבניין פיעל והתפעל. הרשימה המוצעת של היוצאים מן הכלל אינה שלמה. מצאתי שם נפוץ: וְכָחָן.

הא' רבין: הוחלט שיהיה וְכָחָן.

הא' איתן: מצאתי במילון יִפְחָן.

הא' מלצר: כך ניקד בעל המילון.

הא' איתן: שלונסקי הוא שכתב יִפְחָן, ואין ספק, שלא גרס כאן פ"א רפה. לפי הכלל בניסוחו המוצע, גם כאשר הזיקה לפועל דגוש ברורה בהחלט, אסור לנו לבנות את השם בדיגוש. כלום מי שמעכב יהיה עֲכָבָן ומי שמייבש יהיה יִכְשָן? אני מציע

שבכלל ייאמר בפירושו, שאם הזיקה לפועל דגוש ברורה, נמצא במשקל זה גם דיגוש עי"ן השורש. כך ניקד גם ביאליק בספר האגדה (מהדורת תרצ"ה). כרך שני, ספר שני, עמ' ר', פפדנים - מכפדי (מנקי) הדרך - בכי"ת דגושה.

הא' בן-חיים: מה שמעלה הא' איתן הוא - להזיק את השם לבניין. המשקל בצורה זו לא נמצא במקרא. ועולה השאלה: האם אנו קושרים אותו בבניין מסוים, או בשורש במישרין? הוועדה קשרה אותו בשורש - מן הטעמים הבאים: יוצרים שמות לא רק מקל ומפעיל, אלא גם מהפעיל. נשאלת השאלה: מה דין "מקפיד"? ברגע שמטילים דגש ב"קפדן", הריהו דגש חזק. דעת הוועדה הייתה, שיש ליצור את המשקל מן השורש במישרין. מה קורה בשורש, כאשר האות השלישית היא בג"ד כפ"ת? אם ההברה הראשונה סגורה, צריך לכאורה לתת דגש. הוועדה מצאה על סמך חומר מקראי, שבין כללי בג"ד כפ"ת, כפי שמלמדים אותם, יש תנאים ומשקלים, שבהם האות נשארת רפה. אם זה בא מן השורש, אין סיבה שיהיה דגש דווקא. הואיל ויש לכאורה סתירה לכללים המקובלים - שאחרי הברה סגורה יש צורך בדגש - הוועדה אומרת, שזה רפה, כמו ילדות, מלכות.

אך האקדמיה אינה פועלת בחלל ריק. יש מלים מסוימות, שאנשים מורגלים בהן. לכן אמרה הוועדה שיהיו יוצאים מן הכלל. אפשר להוסיף עליהם יוצאים מן הכלל. אבל משקל זה פורה ביותר, וחשוב לומר, מה יהיה דינן של מלים שיווצרו בעתיד. במגמה לדידי אפשר לומר נִכְחַן כמו שִׁכְחַן. הכוונה - שלא ליצור ערכוביה. מחר ייצרו שמות במשקל גם מהפעיל ולא רק מקל ופעל. הוועדה רצתה לתלרש זאת מהקשר לבנינים.

הא' צרפתי: אני מציע לקשור את היוצאים מן הכלל לא לבנינים אלא לקבוצות מלים.

כי בלשוננו הדיגוש והרפיון של בג"ד כפ"ת הם פוניטיים. לכן אם יש סדרת מלים שבאה בהן ב' דגושה, מלים השייכות לקבוצה זו בני אדם נוטים לבטא אותן בכי"ת דגושה וכדומה. למשל האנשים אומרים "לְרַכֵּל" על סמך "רכילות". אף על פי שזה בניין פעיל חשוב הוא להשתחרר מספרי הדקדוק ולראות, איך ומה קורה בלשון. יש לומר "קפדן" בדגש, כי שימושו של השורש הוא בדרך כלל בפ"א דגושה, ומלה זו מורגשת כשייכת לשורש "קפד".

אני מציע אפוא לדון כל מלה לפי המלים האחרות מאותו שורש הרגילות בלשון, ולראות אם במלים האחרות האותיות בכ"פ דגושות או רפות הן.

הא' גולדנברג: כאשר קראתי שעומד לדיון משקל פִּעְלָן, שאלתי: האם סִפְּקָן או דִּבְּקָן? יש כאן קביעת הלכה מרחיקת-לכת בעלת משמעות לגבי הדקדוק העברי. העובדה, שכותבים זאת יחד, איננה יוצרת משקל אחד, שעל פיו צריך לגזור את כל החידושים. במסורת של הלשון יש יותר ממשקל אחד, ובכלל זה מלים, שאין בהן פתח, אלא תנועה אחרת.

גם בהחלטה, שזה נגזר מן השורש, יש משום קביעת הלכה תיאורטית בעלת תוצאות מרחיקות לגבי הדקדוק העברי. איני מאמין, שנצליח לצאת ברשימת חריגים. חריגים אלה ילכו ויתרבו. בין היתר בשל הסיבות שמנה הא' צרפתי - כל מה שאסוציאטיבי לבי"ת ולפ"א דגושות - אף על פי שבמלים הניתנות זה לא כך.

השאלה היא: מדוע אנו צריכים לקבוע הלכה, שכל המלים שיש להן שתי תנועות תהיינה לפי אותה מתכונת ובאותו משקל? מה אנו רוצים להשיג על ידי כך? משקל אחד לא נשיג, כי הוא לא קיים. האם על ידי קבלת החלטה כזו יש לכך סיכוי?

הא' רבין: אתה מציע פורמלית להחליט על שני משקלים: קטָלָן - קטָלָן?

הא' גולדנברג: המשקלים קיימים. בעברית החדשה הם הפכו אחד. אך השיטה שלנו הולכת לפי כללי הניקוד המקראי, ובו אין משקל אחד.

הא' רבין: כלום יש לך הצעה פורמלית? עליך לנסח הצעה להצבעה.

הא' מייזלש: יש להצביע על בעיה עקרונית: האם נבנה את השם מן השורש או מן הבניין?

הא' שלי: דומני, שההצעה לכסס את הניקוד על יסוד השורש היא למדנית יתר על המידה הרצויה. בדיבור החי, מי יודע בכל מלה מהו שורשה? כבית-הספר מדברים על השורש. בשימוש אין זו צורה חיה, אלא מלה דקדוקית. כל המלים שברשימה נוצרו בדיבור החי ובדרך הטבע. אמרנו קִפְדָן, בפ"א דגושה משום שהצורה הרווחת בלשון היא "להקפיד". השימוש בבניין הקל אינו רווח. נוטים לומר צִרְכָן בכ"ף רפויה, משום שיש צריך. איש לא שמע עדיין בשורש זה צורה דגושה. אומרים שִדְכָן משום שהידוע הוא לְשִדְך - מי שמע שדכנות בדגש? לדעתי, אנו צריכים בחידושינו מכאן ואילך להתקשר אל הבניין החי כפי שהוא בשימוש בלשון אותה שעה. אומרים דְכָרָן בבני"ת דגושה משום שהמצוי הוא מדבר ודיבור, אעפ"י שיש דובר. האם משום כך עלינו לרפות את הבי"ת ולכפות על הציבור דְכָרָן? הוא הדין ב"קבר". בדיבור החי, אפילו בידיש, אמרו מְקַבֵּר (מקבר זיין) וממילא אמרו קְבָרָן בבני"ת דגושה. ייתכן שעל בחירת הפיעל השפיעה כאן המלה מְטַהֵר (מטהר זיין).

מתעוררת כמובן השאלה, מה לעשות בעה"פ כאשר היא בשווא, האם הוא נח או נע או כל בעל תואר מלאכותי אחר, כידוע בדקדוק. על כל פנים הכרח הוא למצוא דרך שהיא קרובה יותר לאחזנו ולהבנתו של קהל מדברי העברית של ימינו, שאין למצות עמם את כל כללי הדקדוק הישן.

הא' איתן: מסכים אני לרוב הדברים שהושמעו. אני מודה, שלא הייתי צריך לדבר על זיקה אל פיעל והתפעל בלבד, אלא על הזיקה לכל מלה רגילה בדגשות העי"ן. אני דואג בעיקר להתאמת הכלל לחידושים העתידיים להתחדש בוועדות המונחים. למשל, אם יש צורך לחדש שם הקשור לפועל "ייבש", לא תקבל שום ועדה בְכָשָן בבני"ת רפה.

נראה לי, שעלינו לקבל היום רק החלטה עקרונית לאור הדברים, ששמענו בוויכוח זה ושרובם מכוונים לכיוון אחד. אחר כך נטיל על הוועדה להגיש הצעה חדשה.

הא' בלאו: נראה לי, שמן הראוי לנתח את המצב כמות שהוא: לפי ניתוח זה יש לחלק את המלים שבפתח-שווא - קמץ-נר"ן לשלוש קבוצות: יש בדגש בעה"פ; יש

בדגש בלה"פ; ויש שאינן דגושות כלל. מובן מאליו, שאי אפשר לעקור את המציאות. מאידך גיסא רצוי, שבמידת האפשר לא יהיו החידושים מקריים, אלא יופנו בכיוון מסוים. אם נקבל את הצעת הוועדה או הצעה כלשהי, שככל האפשר לא יהיה דגש בעה"פ ובלה"פ, הרי יש סיכוי, שמספר היוצאים מן הכלל יהיה מצומצם יותר מאשר אם נלך אחרי חידושים, שהם לא רק אסוציאטיביים במידה רבה, אלא גם מקריים. על כן נוטה אני להציע שנקבל את הצעת הוועדה, כי הצעת הוועדה מאפשרת להשאיר את הדברים הקיימים כמות שהם, ככל שזה נחוץ, ולגרום לכך, שהחידושים לא יביאו לפיזור מקרי של המשקל לשלושה חלקים.

הא' קלעי: לי נראה, שהעברית החדשה כבר הלכה בדרך זו. אני מדבר על משקל פֶּעֶלְוּן. למשל משקל "פֶּתְעֶלְוּן" - "סִתְגֶלְוּן" - מהתפעל. אנו רואים, שלמעשה כל החידושים שנתחדשו בלשון היו קשורים לצורת בניינים מסוימים. אם נחדש מן "ליבש", טבעי שיאמרו "יִבְשָׁן", כמו קִפְדָן מ"מקפיד". לא צריך לראות זאת רק בהקשר של משקל פֶּעֶלְוּן, אלא של כל המשקלים, שסופם קמץ - נו"ן.

הא' ברוידא: ההצעה כפי שהוגשה כובלת את התפתחות הלשון, ומתעלמת מן ההתפתחות האורגנית של העברית במשך מאות שנים, ואף ממלים בנות אלפי שנים. אני מציע, שיהיה הניסוח גמיש, ושההצעה תרמוז על קשר מסוים, לא קשר אקסקלוסיבי. בדרך כלל יש משקל על פי בניין קל, "סִבְלָן", ועל פי בניין פיעל משקל "קִבְלָן". אין כאן בניין אחד, שהשני חריג ונגרר אחריו, אלא שתי צורות כשרות שהתפתחו, שיש להן סימוכין בעצם הניסיון והנוהג, יש להן זכות קיום ויש פשר להן.

בעניין קִבְרָן וכיו"ב יש להעמיד לא רק על הבניין, אלא גם על התכונה הקבועה ועל הנטייה לעשייה דרך קבע או פעמים הרבה. ובוודאי תתברר לנו יותר ויותר, הן בספרים שנכתבו והן באלה שייכתבו להבא, הנטייה להרכות בהבחנות בין אלפיניסט - שהוא טִפְסָן - ובין טִפְסָן, העוסק בעשיית טפסים ותבניות; בין המכבד אנשים או מכבד את הרצפה "פִּכְבְּדָן", ובין "פִּכְבְּדָן" שיהיה אולי איזה מונח הקשור לכובד. וכשם שאדם שדרכו להרכות שבחים יהיה שִׁפְחָן, יהיה המטפח צורות טִפְחָן ואילו הטופח תמיד על שכם זולתו יהיה טִפְחָן.

אני מציע, שנשים לב למגמות אלה בלשון ונביא בחשבון שאין לנסח כלל אחד והשאר יוצא מן הכלל, אלא יש לראות את ההתפתחות הן בעבר והן בעתיד ולפלט אפיקים ללשון.

הא' מלצר: הובאו כאן עשר דוגמאות. יש, כנראה, כמה מאות מלים. האם הוועדה אספה את המלים?

הא' בן-חיים: כן.

הא' בן-שמאי: דברים הרבה נשמעו ונאמרו, וקשה להוסיף עליהם דבר חדש. כשם שנכון מה שאמר מר שלי, שאין יודעים מהו השורש, כך אין חושבים הרבה, ואולי אין חושבים כלל, על הזיקה לבניין מסוים. אנו רואים כאן כלל, שמספר היוצאים מן הכלל אינו קטן ממספר הנמנים עם הכלל; על כן אין לנו אלא להתיר את שתי

הצורות, והכול לפי טעמו של הדובר והמחדש, שאפשר להתווכח עליו, אבל אין נימוק החותך. יש שתי צורות, ששתיהן מותרות בדיבור, הכול לפי הצורך שרואה המדבר. מהו על פי שורת הדין זהו עניין למחקר ואינו נוגע לדיבור ולשימוש. אני מציע, שנתיר את שתי הצורות.

הא' בן-חיים: מהו עושים כל הזמן? אנו פועלים במסגרת הדקדוק המקובל, המקראי, מוסיפים עליו מה שאין בו, בוחנים מה שמעלה בעיה, שהרי יש מסורות שונות.

אני מבקש שנתעלם מכך, שהאות השלישית היא בג"ד כפ"ת, אלא נחשוב אם אנו רוצים שיהיו בעברית שני משקלים או משקל אחד? אם יהיו לנו שני משקלים, בדגש אחד או בלי דגש? אם נחליט על כך, שאר הבעיות ייפתרו מאליהן. אנו צריכים לחשוב על מלים כמו גזלן, הססן, חששן, חמסן, חמדן. האם אנו רוצים שני משקלים, אחד שבו יש דגש עם שווא נע, והשני בלי דגש וכשווא נח?

דעת הוועדה הייתה, שיהיה משקל אחד, אם יש משקל אחד, ואם זה חל על בג"ד כפ"ת - מה קורה באות השנייה והשלישית? מתוך ראייה זו אמרה הוועדה, שהאות תהיה רפה.

לפני שנחליט על בג"ד כפ"ת, נחליט אם אומרים הַסָּסֶן, חֶשֶׁשׁן בעה"פ דגושה ובשווא נע. אם אנו מחליטים שיש משקלים פֶּעֶלָן - פֶּעֶלָן - זה פשוט. זהו הרקע של הדיון.

הא' אורבך: מבחינה היסטורית - איך אתה רואה את הצורה הזאת? לדעתי, יש להבחין בין בחינה היסטורית לבין המעשה. יכול להיות שכל הבניינים האלה מבחינה היסטורית כוונתם הייתה הַסָּסֶן.

"גזלן" - יש גם גזולן. יכול להיות שהמעשה הוא שהכריע בעד גִּזְלָן. לכן גם לעניין זה יש שהמעשה הוא שהכריע בעד גזולן בלי דגש. יש שהמעשה איננו הולך בד בבד עם ההלכה ההיסטורית.

הא' בן-חיים: עד כמה שאני זוכר אין לנו משקל עם עה"פ דגושה.

הא' ברגרין: משקל קֶטְלָן במובן פיעל הוא מאוחר.

הא' בן-חיים: יש להבחין בין הצד הצורני לבין הצד הסמנטי. במקרא יש פעלן לא במשמעות שיש לו בתקופה המאוחרת. רק צורה אחת יש במקרא: אֶבְדָן. אני מציע להחליט, אם מטילים דגש או לא, בלי לחשוב עכשיו על ב, כ, פ. לדעת הוועדה הצורה היא בלי דגש בעה"פ.

הא' רבין: הדברים, נתלבנו במידה מספקת. אני רוצה לגשת להצבעה. נראה לי, שיש שתי הצעות: הצעת הוועדה, האומרת, שיש צורה אחת שהיא מומלצת, ויש יוצאים מן הכלל; והצעה שנייה האומרת להשאיר גם להבא, גם ליצירה בעתיד, שתי צורות: אחת בדגש, ואחת ללא דגש.

אחרי שנדע את תוצאות ההצבעה, יהיה אפשר להחזיר את העניין לוועדה לעיבוד ולניסוח.

הא' מלצר: לסדר ההצבעה: ההצעה להחזיר לוועדה היא מרחיקת לכת.

הא' רבין: אנו צריכים להצביע על מה שסוכם כאן: שתי צורות, או צורה אחת.

הא' מלצר: לאחר דברי הא' בן-חיים אנו רואים, שיש כאן שאלה כללית. על כך צריך להביע דעה.

הא' רבין: נצביע עכשיו על הצעת הוועדה, אשר לפיה בכל צורה חדשה תהיה עה"פ ללא דגש חזק, מלבד יוצאים מן הכלל. לא תהיינה מלים בדגש חזק. מולה עומדת ההצעה השנייה, שנמשיך ליצור מלים ונכיר במלים שכבר נוצרו - גם בדגש וגם ללא דגש.

הצעה אחת אומרת - ללא דגש בעה"פ וההצעה השנייה - אומרת, ששתי הצורות קיימות: בדגש ובלי דגש. מי בעד ההצעה השנייה?

בעד ההצעה, ששתי הצורות - הדגושה

10	והרפויה - קיימות, הצביעו
3	נמנעו מהצבעה

הצעה זו נתקבלה

הא' אורכך: הצעה לסדר: את עיבוד הפרטים צריך למסור לוועדה.

הא' בן-חיים: הצעת הוועדה הייתה משקל אחד בלי דגש בעה"פ. נתקבלה ההצעה, ששתי הצורות קיימות. הוועדה צריכה עכשיו לבחון את המלים. זו הייתה שאלה עקרונית. מתוך השאלה העקרונית צמחו הבעיות של בג"ד כפ"ת.

ההצעה להעביר את ההחלטה לוועדה לעיבוד הנחיות וכללים נתקבלה.

ה. הגב' בהט: לפני כשנתיים פנתה אלינו הגב' י' חירטון, מפקחת על כלכלת הבית מטעם משרד החינוך והתרבות - בבקשה, שהאקדמיה ללשון העברית תגיש סיוע להוציא לאור מילון שימושי למונחים בכלכלת הבית, מילון שבעיקרו של דבר, ישרת את התלמידות במדרשות לתזונה ועקרות בית רבות, המבקשות לכנות את מעשי ידיהן בשמות עבריים, והנזקקות לעתים קרובות למונחים אלו ברשימת מתכונים וכיוצא בזה. לצורך זה אף העביר משרד החינוך לרשות האקדמיה כמה אלפי לירות. בראשונה הייתה הכוונה ללקט מן המילון למונחי המטבח, שהוציא ועד הלשון ומרשימות של מונחי האפייה, שפרסמה האקדמיה ללשון העברית. לשם כך הורכבה ועדה של מפקחות על התזונה במשרד החינוך, והן הגברות י' חירטון, צ' בן-חיים, ר' צלמון, ח' הליצר, ואני שימשתי מרכזת לאותה ועדה. במרוצת העבודה נתברר, שלא תצמח תועלת שלמה, אם יובא במילון השם העברי ותרגומו האנגלי בצדו. לקהל הצרכנים של מילון כזה חשובות ההגדרות לאותם המונחים. ללקט ובעיקר להגדרות הקדיש הא' איתן שעות מרובות והועיל הרבה לעבודת הוועדה ולגיבוש המילון, וכן סייעה בעניין זה גב' נורית רייך מלשכת האקדמיה בתל-אביב.

עוד נתברר, שמונחים חשובים לא נכללו במילוניה המאושרים של האקדמיה, אבל נכללו ברשימות של הוועדה לגאסטרונומיה, שפעלה מטעם האקדמיה לפני כ-15 שנים, תשזכיריה היו האדונים סומך ודותן. רשימות אלו נשלחו כחוזרים לחברי האקדמיה, ובשלב זה נפסקה עבודת הוועדה בגלל סיבות שאינן חשובות לענייננו.

מונחים אלו שבחוזרים נשלחו לפני כחודשיים לחברי האקדמיה בהודעת סיכום ונתקבלו עליהן הערות. ההערות נדונו בוועד המינוח ושם הוסכם על המונחים הללו:

א. mixer ייקרא בעברית מְעָרָבֵל. זה שמו בפי רבים. הצעה אחרת - עֶרְבֵל - נדחתה משתי סיבות: א. גם משקל עֶרְבֵל מורה על עושה פעולה, כמו פְּרָנֵס. ב. עֶרְבֵל משמש כשם למכונה לערבול בטון, ואף על פי שפעולתה פעולת ערבול, צורתה שונה בתכלית.

והגורם המכריע, כאמור - שלמעשה כבר מכנים את הכלי מְעָרָבֵל.
ב. percolator ייקרא בעברית חֶלְחוּל, על משקל בְּקָבוֹק וצָרְצוֹר. נתברר, שעיקר פעולתו הוא החלחול.

ג. dish washer ייקרא מְדִיחַ כְּלִים.

ד. ספל קטן ייקרא גם ספּלוֹן וגם סְפֵלוֹל.

ה. ההתקן המסורג להניח בו כליים לייבוש ייקרא סְרִיג כְּלִים.

ו. הבצק, שמבשלים לפני הכנסתו לדפוס לשם האפייה ייקרא "בְּצֶק-קדרה" או "בְּצֶק של קדרה". שם זה הוא שינוי לעומת ההחלטה שבמונחי הבישול: בְּצֶק חֶלְיָטָה. השם הזה לא נתקבל והמורות לבישול עם תלמידותיהן מכנות אותו "בצק קדרה".

המליאה מתבקשת לאשר את המונחים האלה וכן את שאר המונחים, שהוכאו בהודעת הסיכום ושעוררין לא נמצאו.

הא' בן-חיים: באופן פורמלי סמך ועד המינוח את ידו על כל המונחים, אבל המליאה רשאית לערער. אני רוצה להפנות את תשומת-הלב למונח חדש לשם percolator - חֶלְחוּל. הסיבה היא אופן עשיית הקפה, ובו המים מחלחלים.

הא' ברוידא: בדרך כלל, דומני אין מצבם של חברי האקדמיה מאפשר להם להספיק לעבור על כל החומר, לעשות את כל "שיעורי הבית". לכן יש לעתים צורך להעיר במליאה גם על דברים שלא הוכאו לכאן. אעיר על כמה מונחים, וקודם כול על אלה שהוכאו למליאה.

אני מציע להבדיל בין האיש המדיח כלים לבין הכלי. האיש יהיה מְדִיחַ, והכלי יהיה מְדוּחַ.

הגב' בהט: הייתה הצעה כזו.

הא' ברוידא: לעניין חלחול - כדי להרחיק מן הצליל של חלחולת אני מציע לקרוא לכלי פְּכָפְכָת, לציין את פעולת הטפטוף האופיינית לו. במקום סְרִיג הניתן לדברים סרוגים, אני מציע סְרוּג.

ברשימה הובא מונח שלדעתי אינו מתאים כלל - חֶפְנִי. החך הוא ניטראלי. לעניין מעורר תיאכון וטעים אני מציע, בעקבות הירושלמי, מתאיב לפועל ולתואר, ומתאב למנה שמכנים היום לפעמים בכינוי האיום "מתאבן".
וכן אני מציע מִפְרָס לעניין slicer ; שִׁפְתָה ל- hot plate , שהוא לדידי מתאים יותר מן המשקל האינסטרומנטאלי שהוצע מִשְׁפָּת.
לעניין "עטף, עטוף" אני מציע "הטביל, הטבל".

הגב' בהט: אני מטבלת בביצה או בפירורי לחם, וזה עוטף את הכתיתה.

הא' רבין: הובאה רשימה, שהייתה אפשרות לערער עליה במשך זמן רב, והובאו כמה מונחים למליאה.

הגב' בהט: ההצעה היא לאשר רק את המונחים האלה, לא את המילון. במה מדובר? המילון הוא לקט של מונחים המודפסים במילוני האקדמיה, המונחים אושרו, אמנם לפני זמן רב. אם מונחים אלו אינם יפים בעיני חברי האקדמיה כדי להדפיסם פעם שנייה, הם ראויים להעיר על כך. ההצעות החדשות הובאו ברשימה של 39 מונחים, שרק עליהם אנו מדברים, ורק את אלה אנו צריכים לאשר, כי האחרים כבר אושרו לפני כעשרים שנה.

הא' רבין: מה שקראת - זה מתוך רשימה שאנו מתבקשים לאשר. יש ביקורת של חברים על מונחים שהוחלט עליהם. האם יש עוד שהות לערער, או שאנו צריכים להחליט על כך היום?

הא' איתן: רשימה אחת הכוללת מונחים, שאושרו לפני שנים רבות, לא ראה ועד המינוח צורך להביא לפני המליאה. הרשימה השנייה היא שנשלחה בהדעת הסיכום לכל חברי האקדמיה, ועליה נתקבלו הערות. הרשימה השלישית היא זו שלפנינו, והיא מודיעה על השינויים, שחלו ברשימה השנייה בשעת הדיון בהערות עליה.
כיוון שיש להניח, שהמליאה תאשר את הרשימה השנייה עם השינויים וגם את המונחים הישנים, מבקש מר אירמאי שהות לעיין ברשימה הישנה ולבדוק, אם אין סתירות בין הקביעות שם לבין הקביעות המאוחרות יותר.

הא' בן-חיים: עד לפרוסום יש רשות לערער. יש דרך להביא את הערעור של מר ברוידא לוועד המינוח ולהזמינו לישיבת ועד המינוח. אם הוא לא יתפשר שם על המונחים, יביאו אותם למליאה. היום הובאו לפנינו שני מונחים, ועליהם צריך להחליט. הערעורים היו צריכים לבוא כדרך הרגילה. אמנם מר ברוידא איחר, אבל ועד המינוח צריך לשמוע את ערעורו. עכשיו נצטמצם רק בשני מונחים אלה.

הא' בן-שמאי: "מדיח כלים" - הטענה להבחנה בין הכלי לבין האיש המשתמש בכלי נכונה. זה חל גם על מְעַרְבֵל וְעַרְבֵל. קיבלנו את המונח מערבבל, משום שהוא קיים. גם במערבל וגם במדיח כלים אנו משתמשים באותה מלה גם לכלי וגם לאיש. מערבבל הוא האיש וגם הכלי.

הא' רבין: השם "מדיח כלים" מקובל.

הא' שלו: תְּלַחֵל - אני מביע הסתייגות מהמונח בגלל צלצולו. זה צלצול לא נעים. פְּכַפְכָּת - זה מן הפח אל הפחת. אם מחליפים "חלחול" ב"פְּכַפְכָּךְ" - איני יודע, אם היטבנו עם הארון. לא "חלחול" ולא "פכפכת" נעימים לארון.

הא' איתן: "מדיח כלים" מקובל באלפי בתים. בעניין מכונת הערבול היו שתי הצעות: עֶרְבֵל וּמְעַרְבֵל. לחברי האקדמיה נודע רק היום, שוועד המינוח בחר כאן במונח מערבול, לכן מותר להעיר גם על כך. הואיל וגם בבניין קוראים מערבול לכלי המערבל בטון, אני מציע להתיר את שני המונחים האלה - מְעַרְבֵל, עֶרְבֵל - בשני המקצועות.

הא' רבין: לעניין percolator יש שלוש הצעות: האחת - תְּלַחֵל; השנייה - פְּכַפְכָּת; והשלישית - לא זה ולא זה.

הא' איתן: נכון הוא, שהמים מפכפכים בכלי זה, אבל הם מפכפכים גם אם אין בו אבקת קפה. רק על ידי שעם הפכפוך הם מחלחלים בקפה, נוצר המשקה.

הא' שבטיאל: שלחתי הצעותי בכתב. מהן: תְּלַחֵל או תְּלַחֵלֶת.

8	בעד השורש חלחל הצביעו
2	נגד השורש חלחל

ההצעה שהמונח יהיה משורש "חלחל" - נתקבלה

	בעד המונח פְּכַפְכָּת לא הצביע איש
7	בעד הצורה תְּלַחֵל הצביעו
2	בעד הצורה תְּלַחֵלֶת, תְּלַחֵלֶת

המונח תְּלַחֵל נתקבל

הא' רבין: ל- dish washer יש שתי הצעות: "מדיח כלים"; מְדוּחַ.

13	בעד המונח "מדיח כלים" הצביעו
2	בעד מְדוּחַ

המונח "מדיח כלים" אושר

7	בעד המונח מְעַרְבֵל לבדו הצביעו
6	בעד קיום שתי הצורות: מְעַרְבֵל, עֶרְבֵל

המונח מְעַרְבֵל אושר